

PREVAJANJE FANTAZIJK

Branko Gradišnik

1 Fantazija, razmejena in omejena

V začetku je bila beseda ...

Angleškemu pojmu *fantasy* v pomenu tako (posebne vrste) »fantazijske literature« kot posameznega besedila, ki pripada temu žanru, je treba najti ustreznico v slovenščini. Doslej se je pojem prevajal opisno: kot »fantazijska literatura«, »fantazijsko besedilo« ipd.

Slovenska leksika sicer razume termin *fantazija* dokaj široko:

SSKJ na Franu ponuja pod *fantazija* tri pomene. To so

1. *prosto kombiniranje misli in predstav, domišljija in sposobnost za tako kombiniranje*
2. *predstava, ki ni osnovana na resničnosti*
3. *glasb. instrumentalna skladba iz glasbenih motivov drugih avtorjev*

To pomeni, da ne bi bilo nemogoče uveljaviti izraza za še dodatni pojem. Vendar se angleščina in slovenščina razlikujeta po členih. V angleščini se po členu ali »nečlenu« ve, ali je govor o *fantasy* kot zvrsti (*he writes mainly fantasy*) ali kot o posameznem zvrstnem besedilu (*she's writing a fantasy*). Tega pomagala slovenščina ne more uporabljati, vsaj ne sistematično (pri *Metka piše fantazijo* ne vemo, ali se Metka ukvarja s pisanjem tega žanra ali pa trenutno piše pač *eno fantazijo*). Ker se slovenščina raje ogiba pomenskih polj, ki bi zaradi ohlapne zamejenosti utegnili povzročati nesporazume, današnji uporabniki pod pritiskom anglizacije govorijo še naprej o »*fentazi*«.

A reč je rešljiva. Za nekatere literarne zvrsti imamo že vpeljan vzorec besednega tvorjenja s končnico *-ka* (recimo detektivka, kriminalka, humoreska, agitka, ganljivka, groteska,

sentimentalka). Pri vseh teh besedah razlikujemo med zvrstjo in posameznim literarnim delom z vpeljavo množine za zvrst (*Metka piše kriminalke*).

Posamezne zastopnice te zvrsti (knjige in zgodbe) lahko po zgornjih zgledih poimenujemo »fantazijke«, medtem ko je žanr še vedno fantazijski. Nič pa ne bo narobe, če kdo uporabi tudi zvrstno ime »fantazija«, saj bo »fantazijka« zlahka tlakovala pot k upoštevanju dodatnega pomena. A to prepustimo rabi.

Zastavlja pa se kategorialno vprašanje. Po zdravi pameti je vse, kar se napiše, pa ni stvarnega značaja oz. se ni zgodilo, plod fantazije.

Kako torej imensko razmejiti sam žanr od vsega, kar je plod pisateljske fantazije? *Besi* Dostojevskega gotovo niso fantazijski roman, kajti čeprav si je avtor zgodbo in like izmislil in obdelal s silno fantazijo, je opisoval realno zarotniško Rusijo tistega časa in se pri glavni zgodbi celo oprl na konkreten primer Nečajeva. Po mojem (in gotovo še čigavem) mnenju je prvi pogoj žanrske »fantazijskosti« gotovo prestopanje meje realnega.

Jakob J. Kenda, ki je pri nas zoral največ teoretične ledine, je na temelju svoje disertacije napisal knjigo (2009), ki nadrobno in temeljito opredeljuje ta problem, ker pa se avtorjeva poglobljenost in vseobsežnost izmikata povzemanju, se bom pri iskanju terminoloških mej pragmatično oprl na »stanje na terenu« – torej v knjižnicah, knjigarnah, založbah in avtorskih agencijah.

Če se človek iznad okopov literarne teorije ozre po policah v knjigarnah in knjižnicah, se mu zadeva osvetli z bolj praktičnega gledišča, ki ga narekuje knjigarska in knjižničarska potreba. Pod oznako »fantazijska literatura« je namreč uvrščena zgolj posebna in praktično (intuitivno) zelo prepoznavna oblika proznega pisanja. Tu ne boste našli slavnih del, ki zagotovo prestopajo meje realnega: Vladimira Nabokova in njegovega *Bledega ognja*, Williama Goldinga in njegovih *Dedičev*, še niti Richarda Adamsa ne z njegovo *Vodovnikovo vesino*, pa Charlesa Dickensa s *Kolednico v prozi* tudi ne, da ne govorimo o Beatrix Potter in njenem očarljivem živalskem svetu – ne, našli boste izključno knjige, ponavadi zajetne, pogosto tudi razdeljene v več delov (tomov) ali raztegnjene v mnogočlensko »serijo«, ki pa vse obvezno vsebujejo naslednje nujne elemente:

1. Nam tuj svet oziroma samosvoje okolje. (Ključna norma fantazijskega žanra je eskapizem.)
2. Spopad med neznanskimi ali magičnimi silami. (Tema, ki je skupna fantazijkam, je boj med dobrim in zlim.)
3. Kompleksnost likov (kakršno že zahteva leposlovje nasploh.)
4. Magijski sistem.

Zgornjo opredelitev sem našel na spletni strani mladega britanskega avtorja istega žanra Richieja Billinga (2020), ki je med drugim napisal uspešen priročnik o tem, kako pisati fantazijke, *A Fantasy Writer's Handbook – How To Write Fantasy*.

Billing umljivo našteva in razvršča mnoge podžanre. Tu ga povzemam, pri čemer nekatera njegova poimenovanja prevajam, pri drugih pa, ko se že ponuja priložnost, raje predlagam druga, ki bodo bolj ustrezala opredelitvi. Billing je namreč vezan na poimenovanja, ki so se angleščini že prijela, pri nas pa je to področje večidel še nekartirano. Tujesvetna fantazijka (*high fantasy*) je postavljena v drug svet (zgled mu je *Hobit*), tujeznanska fantazijka (*epic fantasy*) se od tujesvetne razlikuje zgolj po večjem, praviloma večdelnem obsegu, epskem zamahu in nomenklaturnem bogastvu (zgled je *Gospodar Prstanov*), v obakrajni fantazijki (*low fantasy*) junak prehaja med našim in tujim, praviloma magičnim svetom (zgleda sta »sagi« *Somrak* in *Harry Potter*), v urbani fantazijki (*urban fantasy*) je magija bolj ali manj prikrito navzoča v realnem, praviloma urbanem svetu (zgled je tudi tu *Harry Potter*), pri fantazijki rezila in čarila (*sword and sorcery fantasy*) velja poudarek boju (Billing spet navaja kot zgled *Gospodarja Prstanov*); za grozodejno fantazijo (*horror fantasy*) je značilen element *horrorja* oz. grozljivosti (zgled mu je *Jonathan Strange in gospod Norrell*); v znanstveni fantazijki (*science fantasy*) se naravni zakoni ne skladajo z našo znanostjo (zgled so nekateri romani Rogerja Zelaznyja) – medtem ko v znanstveni fantastiki (*science fiction*) avtorji spoštujejo naravne zakone našega vesolja. Nadaljnji podžanri postajajo vse bolj bizarni, in ker se hitro plodijo in se pri nas za zdaj malo prevajajo, jih ne bom našteval.

Pri nas je praktična delitev manj razvejena: EMKA, spletna knjigarna Mladinske knjige, je avgusta 2022 tako ponujala »fantazijske romane« na petih prodajnih »pododdelkih«. To so:

Čarovniki & Magija
 Epska fantazija
 Ljubezensko fantazijski romani
 Mladinska fantazija
 Vampirji

Pa si poglejmo, kateri od teh podžanrov je dovolj zahteven, da nas kot prevajalce in/ali prevodoslovce zares zanima in izziva. Med njimi so namreč takšni, ki jih je mogoče prevajati z levo roko, pa tudi takšni, pri katerih je treba delati z levo hemisfero.

2 Velikani in pritlikavci

Izhodiščna jezika žanra sta že od samega začetka angleščina in ameriščina.

Prvi in dolgo edini, ki je jasno zakoličil parcelo modernih fantazijk, je bil angleški jezikoslovec, izveden za staronordijske in starogermanske jezike, J. R. R. Tolkien (1892–1973). Njegova dela, še posebno *The Hobbit* (1937) in *The Lord of the Rings* (v presledkih v petdesetih letih 20. stoletja), so si kmalu po izidu pridobila privrženca

in častilce, postala kulturna, zdaj pa so povzdignjena v (zelo donosno) klasiko. Tolkien je bil priznan akademik, vrhunski lingvist, ni ga bilo mogoče imeti za pisuna. A šele šestdeseta leta so mu z nastopom protikulturnega gibanja prinesla vnovčljivo slavo tudi v knjigotrško odločilnih ZDA. Nepričakovani uspeh (3 milijone prodanih izvodov *Gospodarja Prstanov* samo v ZDA) je založnike opozoril, da je mogoče ta dotlej obskurni žanrček z izkupičkom prodajati.

V vsebinskem smislu je Tolkienova invencija v tem, da je na polje žanra prestavil, kar je bilo predtem rezervirano za svete in mitične spise: njegovo delo je stvaritev tujega sveta (resda poseljenega tudi s človeškim rodом), in sicer sveta s kar se da kompletno taksonomijo in nomenklaturο, format, ki ga je zaradi veleobsega terjal založnik, pa se odtlej najraje drži razdelitve v tri tome.

V slovenščini se je Tolkien pojavil leta 1986, ko je pri Mladinski knjigi (MK) izšla obširna mladinska fantazijska pripoved *Hobit ali Tja in spet nazaj*. Prevedel jo je Dušan Ogrizek. Prevod se redno ponatiskuje. Leta 1995 so pri založbi Quatro izdali Tolkienovega *Gospodarja Prstanov*. Prevajalci so bili kar trije, Polona Mertelj, Zoran Obradović in Primož Pečovnik. Prevod je doživel ponatis leta 2001 pri isti založbi (le da zdaj preimenovani v Gnosis). Mladinska knjiga je v letih 2002 in 2003 izdala isto delo v prevodu Branka Gradišnika. Leta 2004 je pri MK kot pendant izvirne knjige izšla še Gradišnikova knjiga z naslovom *Gospodar Prstanov od A do Ž: Imenopis in podatkovnik*.

Tolkienova trilogija (z bolj pravljničnim dodatkom v obliki *Hobita*) visoko presega poznejšo konkurenco predvsem po konsistentnosti taksonomskega in nomenklaturenega bogastva. Menda kot prvi je bil avtor ustvaril svet, ki se je po geografiji, zgodovini, prebivalstvu, jeziki, krajevnih, osebnih in vrstnih imenih tako zelo razlikoval od našega, da je bilo knjigi treba dopisati razna pojasnilna dopolnila. Ta zavzemajo v tretjem tomu izdaje MK strani 378–565, od česar obsegajo »Imenska in stvarna kazala« zadnjih 31 strani velikega formata in drobnega tiska. Iz tega dopolnila, pa tudi iz navodil, ki jih je Tolkien posebej pisal založnikom/prevajalcem prvih prevodov, se lepo vidi, da je sam namenjal največjo pozornost prav tema prvinama svojega pisanja. Zato mislim, da ne bi bilo nič narobe, če bi rekli, da sta glavni gibal grandioznega podžanra tujeznanske fantazije prav strast, s katero avtor ustvarja svoj tuji svet, in pedantnost, s katero ga razčlenja in poimenuje.

Z variacijami in odstopanji od kanona so Tolkienu z nekaj zamika sledili še nekateri ugledni avtorji in avtorice – tako v izvirnem jeziku kot v slovenskih prevodih. C. S. Lewis (1898–1963) je bil Tolkienov sodobnik in vrstnik tudi po akademskem poklicu. Leta 1994 je začela pri Mohorjevi založbi izhajati njegova serija *Zgodbe iz Narnije*. Prva dva dela je prevedla Miriam Drev, nadaljeval in leta 1997 končal serijo pa je Jakob Emeršič. MK je leta 2005 ponatisnila zgolj drugi del serije in pri tem je za zdaj tudi ostalo.

Terry Pratchett (1948–2015) se je pri nas pojavil hkrati z Lewisom. Branko Gradišnik je za MK prevedel trilogijo o nomih (*Kamionarji, Kopači, Krila*, vse 1994). Pratchett je kmalu postal priljubljen, doslej je prevedenih 11 knjig tega plodovitega in humorno navdihnjenega pisca. Prevajali so ga še Boštjan Gorenc, Saša Požek in Maja Novak.

Ursula K. LeGuin (1929–2018) je napisala *Sago o Zemljemorju* v 6 knjigah; v prevodu Dušana Ogrizka so izhajale pri MK od leta 2005 do všteti leta 2015.

Philip Pullman (1946) je znan po trilogiji *Njegova temna tvar*, ki je izšla pri Epti v letih 2002–2004 in v prevodu Jakoba J. Kende. Ta isti prevod je ponatisnila leta 2007, po likvidaciji Epte, založba MK.

J. K. Rowling (1965) je poseben fenomen. Založba Epta je začela izdajati prevode njene sage o *Harryju Potterju* leta 2006. Prevajalec je bil Jakob J. Kenda. Leta 2006 se je založnik Dolinšek obrnil na Branka Gradišnika, ga obvestil, da mu ni več mogoče sodelovati s prvim prevajalcem, mu pojasnil razloge in ga poprosil, naj prevede 5. del sage. Gradišnik je to storil in s tem dregnil v sršenje gnezdo. (O posledicah več pozneje.) Dolinšek je kmalu zatem likvidiral podjetje in se odselil v Holandijo, dovoljenje za izdajanje nadaljnjih in prejšnjih delov pa si je pridobila Mladinska knjiga. Ta je zaupala izgotovitev ponovnega prevoda šestega dela (in tudi sedmega, zadnjega v seriji) prvotnemu prevajalcu. Po daljšem premoru je bila leta 2015 uprizorjena še odrska igra. Dramski zapis je izšel tudi v knjigi, in tudi ta je leto dni zatem izšla pri Mladinski knjigi v prevodu Jakoba J. Kende.

George R. R. Martin (1948) velja dandanes za »ameriškega Tolkiena«. Že leta piše ciklus romanov z enotnim nadnaslovom »Pesem ognja in meča«, vsebinsko oprt na dogodke znane angleške »vojne med rožama« (1455–1485). V slovenskem prevodu je začel izhajati leta 2007, prevajalec štirih od doslej prevedenih petih delov (zadnji del 2017) pa je Boštjan Gorenc. Prav nedoumljivo, ampak MK je zaupala prevajanje 2. dela (*Spopad kraljev*) – Branku Gradišniku! Tokrat se ni menda nihče razburil, morda zato, ker 1) se Gradišnik ni vrnil na željo urednika/založnika, ampak ga je prevajalec Boštjan Gorenc poprosil, naj vskoči, saj sam zaradi drugih obveznosti ni utegnil, 2) ker je prevzel obstoječo Gorenčevo terminologijo, 3) ker Martinov svet nomenklaturno ni zahteven.

Susanna Clarke (1959) ostaja pri nas dokaj neznan, čeprav bi si res zaslužila lovorike. Njen *Jonathan Strange in gospod Norrell* je literarna mojstrovina najvišjega reda, ki pa terja nekaj bralske kondicije (po podatkih COBISS-a je leta 2021 tretji del »dosegel« trikrat manj izposoj od prvega, in sicer 84 : 243). Knjigo je za založbo Sanje prevedel Branko Gradišnik, izšla pa je (v treh tomih) leta 2012.

Poglavitna prevajalska imena so (po abecedi) Boštjan Gorenc, Branko Gradišnik, Jakob J. Kenda in Dušan Ogrizek.

3 Knjigotrški lončekuhaj

Sledeč zakonu ponudbe in povpraševanja, se na polju fantazijstva pojavljajo nova in nova avtorska in prevajalska imena. Založbe, še posebej hočeš nočeš monopolistično situirana MK, se zavedajo kurantnosti tega blaga in skrbijo, da ga je na trgu dovolj. Praviloma gre za anglo-ameriško ponudbo, ki je podprta še s filmskimi in televizijskimi upodobitvami napisanega. (Kaj malega dobimo tudi iz drugih jezikov, recimo iz nemščine *Neskončno zgodbo* Michaela Endeja, in iz poljščine recimo *Věščeca* Andrzeja Sapkowskega – prevod slednjega prihaja po sledih videoiger in po dveh sezonah serije).

Kaj gre najbolje v promet? Ženska literatura, ne le pisana za prevladujoče žensko bralstvo, temveč tudi s podjetnimi glavnimi junakinjami in z ženskim podpisom. Avtorice podeljujejo junakinjam »avtentičnost izkušnje«. Dodatni moment je pisanje za vizualne medije. Glavna klientela slednjih je mladina. Na križišču teh dveh motivov najdemo »ljubezensko-junaški fantazijski roman«.

Ločevalni namig: za lažjo izbiro željenega polistajte najprej do konca zadnjega dela večdelnih fantazijk: če najde tam taksonomijo, gre po vsej verjetnosti za »klasično« tujznansko fantazijo, če ne, gre najbrž za dekliški ljubezensko-junaški podžanr.

Od leta 2000 pa do novembra leta 2021 je pri nas izšlo izpod e-peres trinajstih popularnih avtoric/avtorjev kar 13 od dvo- do desetdelnih »sag«, ki vse skupaj obsegajo kar 55 tomov. Isti avtorji/avtorice so zunaj svoje večdelne ponudbe prispevali še 12 dodatnih knjig. Prevajalk/prevajalcev je bilo 28: Alojz Kodre, Ana Ambrož Strle, Ana Grmek, Ana Toman Fabjan, Ana Ugrinović, Andrej Hiti-Ožinger, Andrea Potočnik, Breda Rajh, Ivana Gradišnik, Jernej Zoran, Kaja Bucik (Vavpotič), Karmen Vidmar, Katarina Mahnič, Katja Benevol Gabrijelčič, Kristina Dečman, Lidija Cerk-Dečman, Marko Bogataj, Miha Žličar, Nina Medved, Polona Prodnik, Radojka Manfreda Modic, Samo Kuščer, Sanda Šukaro, Sergej Hvala, Suzana Pečnik, Tea Mejak, Urša Vogrinc Javoršek, Urška Willewaldt.

Prevajalke imajo domnevno bolj iztanjšan čut za ženskost likov. Pa tudi bolj potrpežljive so, kar se tiče honorarjev. Zaradi obojega prevladujejo v razmerju 3 : 1.

Med založbami kraljuje MK (Mladinska knjiga), ki ima največji aparat in dobro prodajno mrežo za obsežne projekte. Poleg nje se na trgu pojavljajo še Učila International, pokojna Epta, Mohorjeva (pri religiozno obarvani *Narniji*), po enkrat pa so srečo poskusili še Sanje, Miš in Pivec. Opazen je trend prevzemanja avtoric/avtorjev in prevajalk/prevajalcev, ki se selijo pod okrilje MK.

Žanru se obeta še večji razcvet, vendar ne nujno v knjižni formi. V »pandemični eri«, v kateri nekateri ukrepi kakor da bi se bili preselili s strani »grozodejnih fantazijk«, bo potreba po begu v izmišljene svetove še večja. Tu so tudi računalniške internetne fantazijke, predelane v soudeležbene videoigre, ki prinašajo zmagovitim udeležencem teh novodobnih »športov« milijonske nagrade, lastnikom licenc in športnim stavnicam pa milijarde.

4 O vštricornosti prevajalske ravni z zahtevnostjo branja

Najprej razčistimo dilemo, ali bi bilo treba fantazijke prevajati kot visoko literaturo, torej literalno v smislu definicije, ki jo je postavil Vladimir Nabokov – ali pa jih iz prizanesljivosti do mladih možganov poljubno »parafrazirati«, prilagajati ciljni starosti, prirejati glede na vzgojne potrebe, sloveniti glede na bralne zmožnosti in simplificirati glede na potrebe knjigostržcev.

Gradišnik piše o pasteh te dileme takole: »Nabokov je med prevodi razlikoval 'leksikalne', 'parafrastrične' in 'literalne'. Z leksikalnostjo je označeval suženjsko prevajanje osnovnega pomena posamezne besede v zaporedju brez reflektiranja sintakse in brez upoštevanja forme (s tem opisom bi se lepo skladali poznejši prapospkusi računalniških prevajalskih programov), s parafrastričnostjo polnjenje forme z vsebinskimi nadomestki in popačenji vsebine, ki jo je bilo treba amputirati na ljubo ritma, rime in obsega; oba načina je štel za metodi šepavega ignorantstva. Beseda 'literalnost' pa mu je po drugi strani pomenila strogo podajanje natančnih kontekstualnih pomenov pesmi v izvorniku do skrajne možne mere, ki jo nudijo asociativne in sintaktične zmogljivosti prevodnega jezika. Njegova duhovita maksima 'Edini pravi prevod je literalen!' je potemtakem sama po sebi metafora nemožnosti 'literalnega' prevoda, kajti beseda pomeni v angleščini vse mogoče: točen, pravi, zvest, pikolovski, prozaičen, pust, dobeseden, črkoven itn. Očitno je, da mu je literalnost pomenila ideal, ki ga je težko doseči in ki se ga je tudi sam odrekel pri prevajanju *Jevgenija Onjegina* (še posebej zahtevnega zaradi Puškinovega naravnega besednega reda in ritma), ne pa, recimo, pri prevajanju pesnika Tjutčeva.« (Gradišnik 2021)

V naši branžni in strokovni javnosti, kot vse kaže, prevladuje drugo gledanje, češ ko gre za otroško in mladinsko leposlovje, je treba paziti, da bralstva intelektualno preveč ne utrudimo in s tem odvrnemo od družbeno subvencionirane umetnosti branja. Poleg tega vlada sicer zamolčevano prepričanje, da fantazijska literatura pač nima kake višje vrednosti, zaradi katere bi jo bilo treba prevajati zvesto. Tako nakazujejo založbe s programom in prevajalska stroka s svojo laksnostjo (prim. Bucik 2017).

Sam ne mislim, da bi bile moderne fantazijske kar vse po vrsti epigonski šund, mislim pa, da pisanja, ki ne potrebuje zvestega prevoda in mu zadošča guglovenščina, pač ne gre izdajati. Če bi se založbe držale tega načela, bi bila dilema večidel odpravljena – ne pa povsem. Poučna je v tem pogledu kompletne saga o Harryju Potterju, ki se je začela kot preprosto, otrokom namenjeno pisanje, in jo je prevajalec kot takšno tudi prirejal, skozi čas in sedem delov pa so teme, interesi in vprašanja, ki jih je raziskovala avtorica, postopno postajali zrejši, kompleksnejši in prevajalsko zahtevnejši (glej Vrečko 2010).

5 O psihičnih vzrokih dogmatične gorečnosti med bralstvom prevodnih fantazijk

Pri Tolkienu sem že omenil njegovo strast do ustvarjanja povsem novega sveta in za nameček še inventariziranja – njegove geografije, zgodovine, religije, folklore, mitologije, jezikov, artefaktov itn. Glede na prepričljivost tovrstne ustvarjalne metode in pasije je tudi mogoče lažje razumeti, zakaj se v zgodovini prevajanja izkazuje v tem žanru neka posebnost, ki je drugje na polju recepcije sila redka: prevodi tovrstnih del lahko vzbudijo burne odzive bralstva. Do tega pride posebej zato, ker je žanr terminološko tako kompleksen: avtor je ustvaril kompleten svet. Bralci, ki imajo radi tovrstni eskapizem (iz praviloma desperatne realnosti osebnega sveta), se branja lotevajo kot kolekcionarji: zbirajo izraze, pojme, poimenovanja in imena ter s tem postajajo osvajalci novega sveta. Občinstvo je praviloma mlado in zagnano. Radi bi osvojili svet, a hkrati se bojijo čez njegov odrasli prag. Hormonsko vodenim potrebam kot nalašč ustreza žanr, ki nudi priložnost za osvajanje svetov, varnih, polnih papirnatih tigrov in čarovnikov iz mačje preje. Z isto strastjo, s kakršno filatelist zbira recimo »verigarje«, na katerih najmanjšo razliko v barvi in tisku in zobcih se spozna, tudi bralec/bralka fantazijk zbira taksonomske posebnosti tovrstnih svetov: osvajanje poteka kot usvajanje. *Suspension of disbelief* – začasni odlog bralske nejevere – se spremeni v pravi pravcati *belief* kot vero.

Ker je bralstvo prevodne literature pri nas precej številnejše od bralstva izvirnih del, se iz te množice, posebno kadar prihaja na bralsko tržišče fantazijsko delo, ki v svetu že slovi, zlahka (in)filtrira armada še posebno zagrizenih navdušencev, privržencev in sledilcev, ki črpajo občutek veljave iz tega, da se končno zares spoznajo na nekaj, občutek živosti pa iz svete jeze, ki jo čutijo ob vsakem poskusu prevajalske ikonoklastike.

Da v njihovem odzivu na »sranje od prevoda« v resnici ne gre za kritiko, ampak za gnevno pljuvanje samooklicanih posvečencev kulta, se vidi tudi po tem, da s podobnim ogorčenjem sprejemajo tudi recimo izvorno tujejezično ufilmljenje »njihove« knjige. Tako se ponavlja izročilo vsake cerkve ali sekte, ki da kaj nase – odstopanje od zapisanega je nemudoma spoznano kot herezija, ki jo je treba kaznovati. Dogmatična gorečnost tudi pojasnjuje, kako da je knjiga, kakršna je *Gospodar Prstanov*, lahko tako neverjetno popularna: v 20. stoletju so zahodnjaki izgubili nedolžnost vere (sram jih je, da bi verovali po starosvetni šegi), ne pa potrebe po njej. In tako namesto da bi prebiral Sveto pismo Stare in Nove zaveze, raje posegajo po religiozno sicer anemičnem *Gospodarju Prstanov*.

Prav neverjetno, ampak hobiti ne poznajo višjega bitja, h kateremu bi se zatekali v stiski. A njihovi avatarji so še danes pripravljeni iti nad prevajalca z ognjem in mečem.

V zgodovini prevajanja na Slovenskem je najti še druge primere, ko so kritiki organizirali »hajke« proti prevajalcem. A to so bili ekscesi iz let takoj po koncu NOB. Takrat so bili prevajalci, ki so med vojno kršili od OF zapovedani kulturni molk s tem,

da so kaj prevedli, kaznovani z *berufsfrobotom* ali tudi s preselitvijo (kakor se je zgodilo recimo Vladimirju Levstiku, ki je moral iz Ljubljane v Celje, a je leta 1949 po vzniku Informbiroja dobil spregled in ob njem celo Prešernovo nagrado). Nekaj drugega je bilo, če si je kdo še po vojni drznil prebirati, posojati ali hvaliti knjige, ki so bile kritične do komunizma. Dr. Boris Furlan (1894–1957), politik in filozof, tudi član prve povojne (Šubašičeve) vlade, je bil tako na Nagodetovem procesu obtožen, ker je »od obt. Furlan Borisa in Sirc Ljuba prejemal klevetniško literaturo v angleškem jeziku, po navodilih soobt. Furlan Borisa isto prevajal, razmnoževal na pisalni stroj ter razširjal ... knjigo pod naslovom 'Živalska farma'« (Puhar 2001). Furlan je bil predvsem zaradi tega »zločina« – prevajanja »klevetniške« literature – obsojen na smrt, potem mu je bila kazen znižana na 20 let prisilnega dela, po dobrih štirih letih so ga izpustili zaradi slabega zdravja, zadnjih nekaj kratkih let pa je zgolj živetaril v radovljiški konfinaciji, še naprej izpostavljen sporadičnemu nasilju ogorčenega »ljudstva«.

Pozneje je do pogromov, celo sodnih, prihajalo le še v sferi izvirnega pisanja, o čemer je mdr. pisal tudi Gradišnik (o preganjanju Edvarda Kocbeka in Lojzeta Kovačiča glej Gradišnik 2017, 27/8). Spomnimo se ob tem Edvarda Kocbeka in *Strahu in poguma*, pa Lojzeta Kovačiča, in nazadnje se spomnimo še Brede Smolnikar oz. »Gospe« (po mojem mnenju najpomembnejše slovenske pisateljice), ki ji je kverulantska tožba na temelju paranoide projektivne identifikacije onemogočila delo, jo prikrajšala za kruh in jo nazadnje pritirala do samoizgnanstva.

Prevajalci pa so vendarle imeli mir – žalibog le do pojava tako imenovanega »Orka«.

6 Dokaz, da je bralcem mar prevajalske umetnostne obrti

Particularia sunt odiosa, ampak kaj čmo. Napadov na »Orkov« (kakor so prevajalca Branka Gradišnika nemudoma preimenovali) prevod *Gospodarja Prstanov* je bilo ogromno, večinoma skozi skupno platformo in individualne izpostave ljubiteljskega Tolkienovega društva GilGalad in e-foruma Koloseja. Nanje se je odzval z obsežnim intervjujem (Jankovič 2004). Vseeno njegov prevod še posebno med pripadniki »generacije Y« (torej rojenimi med letoma 1981 in 1995) še naprej velja za »gonobo«. Tedaj objavljenih najhujših napadov zdaj ni več najti, čeprav Slovensko Tolkienovo društvo Gil-Galad živi naprej.

Kritike bralstva so se osredotočale na besnenje najbolj zaradi nekaterih neologizmov, s katerimi je Gradišnik skušal parirati Tolkienovemu bogatemu in v veliki meri arhaičnemu besedišču.

»Orkova« javna pojasnila so hobitovci z gnusom zavračali. Celo Blaž Berlec, predsednik Slovenskega Tolkienovega društva Gil-galad, se je spustil tako daleč, da je na Kolosejevem forumu (Kolosej 2001) objavil: »Naj le še pripomnim, da so nezadovoljni švedski ljubitelji Tolkiena nazadnje celo zažgali hišo prevajalca Akeja Ohlmarksa! No,

tako daleč mi ne bomo šli, čeprav nam je Mladinska knjiga nespametno sporočila Gradišnikov domači naslov.«

Dodatno je bil Gradišnik prikazovan kot moralno oporečen zaradi ikonoklazma (s ponovnim prevodom naj bi bil naredil Gnosisovi izdaji materialno škodo). Ampak prevajalec ni imel pri tem nadomeščanju nič zraven. Mladinska knjiga je bila leta 2001 pač opazila, da se pripravlja ufilmanje trilogije, in si je kot dobra gospodarica izračunala, da bi se dalo tu kaj zaslužiti. Urednik Andrej Ilc je presodil, da prvi prevod ni »na ravni Mladinske knjige«, in aprila 2001 nagovoril Gradišnika, ki je bil takrat deležen njegove pozornosti, ker je ravno prevajal zahtevne Goldingove *Dediče* za serijo MK *Kondor*.

V sočasnem dnevnem in revialnem tisku je bilo kritik ali vsaj recenzij drugega prevoda en (1) komad (Škrajnar 2004). Treba pa je omeniti, da je izšla tudi ena zanimiva kritika Gnosisovega prevoda (Kenda 1996). Če bi bil Gradišnik seznanjen s tem prispevkom, ki ga je Kenda napisal še kot študent, bi na Kendov prevod *Harryja Potterja* bržkone gledal bolj prizanesljivo. A kot je rekel Terencian iz Mavretanije, imajo knjige svojo usodo glede na to, kaj je v bralčevi glavi.

Tudi post festum je še opazna averznost do njegovega dela. Tako recimo v strokovni prevajalski monografiji, ki jo je izdala Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, mlad študent (Čibej 2009) obravnava rešitve iz Gnosisovega prevoda, Gradišnika pa, prav bizarno, niti ne omeni.

Morda je siceršnji molk ocenjevalcev v tiskanih medijih skupaj s točo zmerjavk na socialnih medijih (tedaj imenovanih forumi) izzval Gradišnika, da je že leta 2004 objavil leksikon *Gospodar Prstanov od A do Ž*, v katerem je posebej v »Splošnih in uvajalnih geslih« podrobno pojasnil svoja prevajalska načela, sicer pa obdelal kompletno taksonomijo *Gospodarja Prstanov* (vključno s primerjalnim prikazom rešitev v prejšnjem prevodu).

Leksikon je, kakor koli gledamo na prevod, dejansko unikum v slovenskem prevodoslovju. Ne spominjam se, da bi bil pri nas kdo kdaj objavil leksikalni vademekum o kaki knjigi, ki jo je sam prevedel, in na ta način, razkrivaje svojo prevajalsko filozofijo in metodo, osvetlil izvornik, obenem pa tudi prevod. Vendar je knjiga postala redkost: v knjižnicah so danes na voljo vsega sto trije izvodi. Mariborska univerzitetna knjižnica hrani dva, ljubljanska ne premore nobenega.

Prevajalca so nekaj poznejše tolažile pohvale v reviji *Joker*, najprej v zvezi s Tolkienom, kjer je ocenjevalec (Navi 2004): »Gospodar od A do Ž je pri ne pretiranih 3.990 SIT priporočljiva naložba za tiste, ki se v slo-tolkiena res poglobljajo (in, da, za nejeverne Tomaže), hkrati pa je priča dejstvu, da je temeljno fantazijsko delo v slovenščino preneseno strokovno, verno, spretno, z navdihom. Mošnjica pipne zeli zate, Grado!«

Daleč od oči so skozi leta nastale nekatere prevodoslovne študije, akademske v dosegu diplomskih ali magistrskih del. (Prim. recimo naloge diplomantk Ogrizek 2005, Žnidar 2005, Regina 2010.)

Akademsko-študentska diskusija na tej ravni se, kot kaže, še vedno ni končala, res pa je, da se poznejše naloge vse bolj nagibajo k oceni, da je po strokovni plati boljši Gradišnikov prevod. Tako recimo Kmetec (2016) in Gal (2018).

7 Ork udari drugič!

Gradišnik se je kmalu zatem spet spozabil, ko je leta 2006 vskočil kot nadomestni prevajalec šeste knjige sage o Harryju Potterju – *Harry Potter and the Half-Blood Prince* – in jo prevedel pod naslovom *Harry Potter in polkrvni princ*. In se je vzdignil vihar. Tokrat so prevajalcu poleg nove terminologije, razgrnjene v »Pojasnjevalniku« na koncu knjige, očitali tudi nemoralnost, saj da je »speljal« prvotnemu prevajalcu Kendi posel.

Tudi Pojasnjevalnik je ni dobro odnesel v očeh internetne javnosti. A v skrbnem *Jokerju* je tokrat izšla Navijevega ocena (Navi 2007), ki se je končevala takole: »Pojasnjevalnik hkrati nosi važno sporočilo, s katerim se v dno srca strinjamo in se po njem ravnamo tudi pri farbovitem magazinu: nujno je ohranjati in predočati vse lepote jezika, ne le prečiščene, jezikovno ter besednozakladno opustošene sodobščine. Prav zato Gradišnik srčno brani svoj nadmočni, s starinsko patino okusno ozaljšani slog, ki morda res zahteva nekaj več muje, a zanjo tudi bogato nagradi.«

Mogoče je dodati, da se je Branko Gradišnik ravnal po tovrstnih naukih očeta Janeza, precej bolj priznanega prevajalca, ki se je v odziv na razmišljanje Lojzeta Rebule o tem, da je v »značaju slovenščine« nekaj, kar »tujega avtorja nikoli ne povzdigne, temveč ga prej malo reducira«, oglasil s spisom, v katerem se je postavil v bran izrazne moči slovenščine. Spis (Gradišnik 1967, 118) se sklepa takole: »Če je pisatelj dal svojim doživetjem neki jezikovni izraz, ga je treba pač kar se da enako prenesti tudi v tujo govorico. Če se tuji avtor pri tem med nami znajde 'malo odčaran, bolj vsebinski in manj literaren', kot je temu rekel Lojze Rebula, potem smo tega krivi sami, ker smo njegov tekst prenesli predvsem vsebinsko, manj pa 'literarno', namreč jezikovno, oblikovno, slogovno. Vsaj za zdaj najbrž velja še za mnoga prevedena dela, da jih še *ne moremo* in *ne znamo* prestaviti tako, kakor bi bilo treba. / Zdi se torej, da je le lepa podoba, če Lojze Rebula pravi, da 'dobi tuji avtor v slovenski podobi svojevrstno lekcijo skromnosti'. Bojim se, da velja ta nauk o skromnosti za zdaj predvsem nam.«

Temu se pridružujem do zadnje črke.

Istega leta je Dušanka Zabukovec med podiplomskim študijem na Univerzi v Ljubljani napisala magistrsko delo. Gradišnikovo prevajanje je ocenjevala na temelju obeh omenjenih knjig, *Gospodarja Prstanov* in *Polkrvnega princa* (v Kendovem prevodu *Princa nečiste krvi*). Medtem ko v točki 4. 1. (»Slogovna primerjava odlomka iz angleškega izvirnika z dvema slovenskima prevodom«) in 4. 2 (»Analiza imen v dveh slovenskih prevodih Tolkienovega *Gospodarja Prstanov*«) daje bolj prav Gradišniku kot trojki poprejšnjih prevajalcev, je situacija glede *Polkrvnega princa* bolj komplicirana: Gradišnik

je imel za prevod obsežne knjige na voljo, nakazuje avtorica, le dva meseca časa, tako da niti ne bi bil utegnil brati prejšnjih delov in simulirati Kendovega sloga. Založnik je od njega tudi terjal, da ohrani že uporabljena imena. Gradišnik je ubogal, a hkrati knjigi dopisal geselski »Pojasnjevalnik« (str. 512–535). S tem »zahrbtnim napadom na Kendo« je posebej razdražil kritike.

Zabukovčeva v točki 5.2 (»Vpliv zunanjih dejavnikov na prevajanje imen«) ugotavlja, da dela Branka Gradišnika pri prevajanju šeste knjige o Harryju Potterju ni mogoče ocenjevati po enakem ključu kot delo J. J. Kende pri prevajanju prvih petih knjig, ker je prvoomenjeni uporabil večino že prevedenih imen, po svoje je oblikoval le stranske junake, predvsem tiste, ki v šesti knjigi o Harryju Potterju nastopijo prvič. Prevajalcema pripisuje v strokovnem pogledu enako skrbnost. Nazadnje pa ugotavlja, da zamenjava »prevajalca, kot se je izkazalo pri zbirki o Harryju Potterju, negativno vpliva na tradicionalno usmerjene bralce, zato zavračajo pretirane posege v jezikovni slog, ki so ga v določeni zbirki vajeni. Bralci tudi odločno odklanjajo nekorektnost med kolegi prevajalci, kot se je izkazalo pri medijskih napadih drugega prevajalca na predhodnike tako pri romanah Rowlingove kot Tolkiena.«

Gradišnik sam se očitane nekorektnosti ni zavedal in se je še vedno ne: bil bi pač tiho, če bi bil predhodnik svoje delo opredeljeval kot »poslovenitev« ali »priredbno«. Drugih izjav o zunanjih dejavnikih in ključnih podrobnostih v aferi Harry Potter pa Gradišnik ne daje: obrniti se je treba na g. Kendo in Dolinška.

Spor se je razrešil v prid Kendi: Mladinska knjiga je brž pridobila pravice, sklenila s Kendo pogodbo o prevodu 6. dela, ga objavila, in vse odtlej dotiskuje Harryja Potterja. Gradišnikov prevod *Gospodarja Prstanov* ni nikdar doživel druge izdaje.

8 Psihološko seme Gradišnikove zaletavosti

Bolj med vrsticami se je vendarle mogoče poučiti o Gradišnikovih globljih razlogih za »hojo v tuj zelnik« šele v njegovi nedavno izšli knjigi *Beseda je konj* (2021), v kateri objavlja mdr. zapise o svojih najzahtevnejših prevodih (a mednje ni uvrstil ne *Gospodarja Prstanov* ne *Polkrvnega princa*). Tam v dolgem besedilu z naslovom »Dediči ali Problem odtujitve« opisuje zgodovino svojega sinovskega, čustvenega in strokovnega razmerja z očetom, znanim prevajalcem Janezom Gradišnikom (1917–2009). Oče (»Tatek«) je Branka skušal naučiti vsega, kar je sam znal, in to mu je z velikim potrpljenjem tudi uspevalo, a prišel je neogibni čas osamosvajanja, v katerem je sin nekatere nauke zavrnil ali vsaj opustil. Kar se tiče pisanja, je bil Tatek bolj ali manj potihoma nezadovoljen z Brankovo odločitvijo, da si ne bo nič izmišljal, kar pa se tiče prevajanja, ga je motilo to, da je bil Branko v sami izbiri prevajalskih projektov premalo ambiciozen. Ob Brankovi petdesetletnici je imel Tatek hvalni govor, ki je sina z očitkom – »Prevajaš dobro, če se le potrudiš ...« – na tihem zelo prizadel – in ga s tem šele spodbudil v »kosanje«

z očetom. Mnogi naslednji prevodi, ki si jih je izbral Gradišnik mlajši, so bili, začenši z Goldingovi *Dediči* v letu 2001, precej bolj »ambiciozni« od tistih prej. Zato je mogoče domnevati, da se, ko sta mu založnika sama od sebe ponudila prevajanje *Gospodarja Prstanov* in pozneje šestega dela *Harryja Potterja*, ni drznil reči ne. In če je v *Gospodarju Prstanov* videl »ambiciozen projekt«, potem je tudi razumljivo, da je bil kritičen do obstoječe Gnosisove priredbe oziroma, kot je trdil (in zatrjuje, da lahko tudi dokaže), površne priredbe hrvaškega ali srbskega prevoda. Podobno velja glede serije *Harry Potter*, ki je po njegovem mnenju pač priredba.

V končni posledici sta bili »aferi«, meni Gradišnik (kot mi je zaupal v osebni monologu), najbrž koristni, kajti posledica je, da si prevajalci/prevajalke ne drznejo prevajati kar »po Googlovo«. Prevodoslovna oddelka na univerzah v Ljubljani in Mariboru sta »aferi« vsekakor s pridom uporabila pri motiviranju študentstva. Škandala sta, upam, spodbudila izoblikovanje mnogih zanimivih koncepcij o prevajalčevem delu in odločanju v delovno-ustvarjalnem procesu.

P. S.: Tretjič je Gradišnik, kot že omenjeno, vskočil v »tuj« prevod pri drugem delu sage »Igra prestolov« J. R. R. Martina. Gradišnik je dal Pižami *carto bianco*, da po mili volji popravi kake njegove frazeme v svoj idiom. Koliko je ta to počel, ni znano, vsekakor pa ni bilo med bralstvom nobenega nasprotovanja in saga danes velja za, če ne novit, pa notranje skladen prevajalski dosežek.

9 O prevodni prihodnosti žanra

Zalaganje fantazijskega žanra velja dandanes kot recept za lahek zaslužek. Po mnenju urednikov mora biti jezik prevodov dovolj preprost in umljiv, da se bralstvo ne odvrne in ne gre iste vsebine uživati raje v vizualnih medijih. Da prevladuje ekspresna ekonomska računica, se vidi tudi iz razdeljevanja posameznih delov ene in iste sage med več prevajalcev (bolje rečeno prevajalk). Najbolj radikalni sta pri tem početju Učila International in Mladinska knjiga.

Prevajanje tovrstnega pisanja bi bilo, če ne drugega, dobra priložnost za uvajanje novih prevajalk in prevajalcev, seveda pa bi morale založbe, ki jim je kaj do tega, bdeti nad kakovostjo. A navsezadnje velja v današnjem prevajalstvu staro reklo v parafrazi: »Za malo denarja se malo poustvarja.«

Kakšna je dejanska kakovost tovrstnih prevodov dandanes in kakšna bo še v prihodnje, naj bo prepuščeno ugibanju, če ga bo kaj – vse dokler se ne najde kak nov ork. Branko Gradišnik namreč nima več tako dobrega vida, da bi še kaj bral sebi v zabavo in drugim v poduk. V prihodnjih polemikah pa bi veljalo slediti predlogu ene najbolj znanih slovenskih prevajalk: »Tu bi morala poseči vmes prevodna kritika, strokovno primerjati in oceniti oba prevoda in s tem bralce opozoriti na obsežno in zanimivo prevodno delo, njegovo težo in zahtevnost.« (Zabukovec 2007, 15)

Bibliografija

- Billing, Ritchie. 2020. »The Subgenres Of Fantasy« [Lists and Examples] Zadnja dopolnitev 5. 12. 2020. Dostop 2. 8. 2022. <https://richiebilling.com/fantasy-writing/the-many-sub-genres-of-fantasy>.
- Bucik Vavpetič, Kaja. 2017. »*Izrvvana* in prevajanje mladinskega fantazijskega leposlovja.« *Otrok in knjiga* 44, št. 99: 5–12. Dostop 3. 8. 2022. <https://www.mb.sik.si/datoteke/OIK/Oik%2099%20za%20splet.pdf>.
- Čibej, Jaka. 2009. »Izzivi jezika domišljije« V *Izzivi jezika*: Zbornik študentskih strokovnih besedil s področja prevajanja, uredili Jana Zemljarič Miklavčič, Jaka Čibej, Dejan Debelak, Živa Furlan in Manca Hočevar, str 86–88. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UCAI22AV/aa7ada4d-9a28-45b7-8396-b8a3c3cf616a/PDF>.
- Gal, Jurij. 2018. »Primerjalna analiza krajevnih imen v slovenskih prevodih romana Gospodar Prstanov avtorja J. R. R. Tolkiena.« Magistrsko delo, Univerza v Mariboru. Dostop 3. 8. 2022. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=71807&lang=eng>.
- Gradišnik, Branko. 2002. *Gospodar Prstanov od A do Ž: Imenopis in podatkovnik*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Gradišnik, Branko. 2017. *Evolucija za rejce ljubiteljev malih živali*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gradišnik, Branko. 2021. *Beseda je konj: galopera v treh dejanjih z uverturo, tremi intermezzi in fnalom*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gradišnik, Janez. 1965. *Jezikovni pogovori*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gradišnik, Janez. 1967. *Slovenščina za Slovence*. Maribor: Obzorja.
- Jankovič, Jaroslav. 2002. »Troji prstani za vilinske kralje in pravica do zmotljivosti. Branko Gradišnik, prevajalec in pisatelj: intervju.« *Delo, Sobotna priloga*, 26. 1. 2002, št. 21, str. 20–22.
- Kenda, Jakob J. 1996. (Ne)opazno nihajoči slog. *Razgledi: tako rekoč intelektualni tabloid*, 29. maja 1996, št. 11: 26.
- Kenda, Jakob J. 2009. *Fantazijska književnost: očrt teorije žanra in njegovega sodobnega modela*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kmetec, Boštjan. 2016. »Prevajanje lastnih imen v fantazijski literaturi.« Diplomsko delo, Univerza v Mariboru. Dostop 3. 8. 2022. <https://dk.um.si/Dokument.php?id=92192&lang=slv>.
- Kolosej. 2001. »Slovensko Tolkienovo društvo Gil-galad, 30. 12. 2001, Berlec Blaž« Dostop. 7. 4. 2023. https://web.archive.org/web/20020220111253/http://www.kolosej.si/film/gospodar_prstanov/.
- Navi. 2004. »*Gospodar Prstanov od A do Ž* (Branko Gradišnik)«, *Joker*, št. 127. Dostop 3. 8. 2022. <https://joker.muzej.si/article.php?rubrika=9&articleid=366>.
- Navi. 2007. »Polkrvni princ (J. K. Rowling)«, *Joker*, št. 151, 2007. Dostop 3. 8. 2022. <https://joker.muzej.si/article.php?rubrika=9&articleid=2168>.

- Ogrizek, Maja. 2005. »Prevajalske strategije prevajanja imen bitij v obeh slovenskih prevodih romana Gospodar prstanov pisatelja J. R. R. Tolkiena.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Puhar, Alenka. 2001. »Orwellovo tihotapljenje na Kranjsko«, V George Orwell, *Živalska farma in izbrani eseji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Regina, Maja. 2010. »Osebna lastna imena hobitov v Gradišnikovem prevodu Tolkienovega Gospodarja prstanov (Pomenska klasifikacija).« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani. https://slov.si/dipl/regina_maja.pdf
- Škrajnar, Tina. 2004. »Branko Gradišnik. 2004. Gospodar prstanov od A do Ž (imenopis in podatkovnik oseb, krajev, predmetov in pojmov iz Srednjega sveta in okolice).« *Literatura*, 16, št. 157–158: 280–282. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vrečko, Doris Daniela. 2010. »Harry Potter: poskus zagovora njegove literarne in moralne vrednosti.« Diplomsko delo, Univerza v Mariboru.
- Zabukovec, Dušanka. 2007. »Slovenjenje imen v književnem prevodu.« Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Žnidar, Marja. 2005. »Strategije prevajanja zemljepisnih lastnih imen v slovenskih prevodih romana Gospodar prstanov.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.

POVZETEK

Avtor za besedila fantazijskega žanra – zvrsti, ki vsebuje prvine nam tujega sveta in opisuje magični spopad med Dobrim in Zlim – izpelje ime *fantazijka*, ponuja pa tudi nova slovenska poimenovanja za podžanre, ki jih izpelje iz njihovih narativnih tem. Ali naj se ta žanr bere in prevaja kot visoka literatura, torej (po Nabokovu) »parafrastrastično«? Avtor našteva nekatere klasične in/ali inovativne avtorje (začenši s Tolkienom), ki terjajo takšno obravnavo. V založništvu pa prevladuje pogled, da je treba, ker gre povečini za junaške storije z mladimi junakinjami, tržne standarde prilagajati ravni in nagnjenjem tega sektorja. Tako založbe bralstvu namesto s prevodi strežejo z manj ali bolj maskiranimi priredbami. Avtor živo opisuje najodmevnejša škandala v slovenski prevajalski zgodovini: prvi vihar se je vzdignil okrog njegovega drugega prevoda *Gospodarja Prstanov*, drugi glede njegovega poskusa drugačnega prevajanja *Harryja Potterja*. Plod spopada med željami fanstva in prevajalčevo parafrastrastiko je leksikon *Gospodar prstanov od A do Ž*, ki pojasnjuje mdr. tudi Gradišnikovo »prevodoznanstvo«.

ABSTRACT

The author introduces a previously non-existent term in Slovene, namely *fantazijka*, to refer to fantasy fiction, i.e., a genre constructed from elements of an alien world and

describing the magical conflict of Good and Evil. He also proposes new Slovene terms for subgenres of fantasy fiction, which he has derived from their respective narrative themes. Should the genre be read and translated as high literature, i.e., “periphrastically” (after Nabokov)? The author names some classical and/or innovative authors in this genre (starting with Tolkien) who deserve such treatment. But in the publishing business there prevails the view that, since the genre – which is mostly composed of coming-of-age stories with young heroines – serves the reading needs of the young, the standards should be lowered to the reading capabilities and interests of this audience. That means that instead of translations this readership is more or less being served with adaptations-in-disguise. The author goes on to describe the two greatest scandals in Slovene translation history: the first around the second translation of *The Lord of the Rings*, the second regarding his perceived “takeover” of Harry Potter. The fruit of this battle of the fandom’s wishful thinking against the translator’s paraphrastophilia has been his lexicon *Lord of the Rings from A to Z*, explaining, among other things, Gradisnik’s “translatology”.